

Сердюк В. А.

Заснування поселення Петрового Кіровоградської обл.

Історики приділяють мало уваги окремим населеним пунктам. Місцеві ж краєзнавці не мають змоги працювати з архівними документами, які розпорошені по всій Україні та зберігаються переважно у столиці й обласних центрах, а також в Москві й Санкт-Петербурзі. По-перше, вони недоступні он-лайн, як в більшості цивілізованих країн, а по-друге, це потребує великих коштів і багато часу, фактично роки... Тому люди, які цікавляться історією свого села і краю, задовольняються переказами та легендами, які передаються з покоління в покоління. Один з таких переказів записав відомий криворізький журналіст і краєзнавець Михайло Шеремет, уродженець с. Варварівки Долинського району:

«Було це років триста, а може й більше, тому. На березі широкого і повноводного Інгульця та таких же повноводних приток тулилися намистом поодинокі козацькі зимівники. За наживою часто нападали на них татарва: чоловіків порубає, мазанки попалить, а жінок і дітей пожене в неволю.

Та не завжди нападникам вдавалось здійснити хижі плани. Мало не до Чорного лісу по Інгульцю на легкокрилих чайках снували дозори січовиків. Вірних помічників мали запорожці в усіх зимівниках.

Один із хоробрих дозорців жив неподалік звивистої притоки зі скелястими берегами. Як стверджують одні, звали того сміливця нібито Петриком. Від нього, казали, пішла назва нинішнього селища Петрового. Інші доводять, що козак той був просто Петром, а Петрик жив там, де тепер Петриківка.

Петро був справжнім запорожцем. Умів перехитрити яничар. Без козацької підмоги розправлявся з нападниками. Багату здобич приховував у потайних ямах на березі Інгульця.

Коли царські війська підступно розгромили Січ, приборкали козаків і не стало того Петрика чи Петра, на пошуки його скарбів занадилися на Інгулець ласі до наживи. Обнищпорили печери, перерили всі береги, але на слід скарбів нікому не вдалося натрапити.

Умів, мабуть, Петро на свої незлічені багатства наводити магічну пересторогу.

Шукав скарби і нащадок Петра. Довго чекали на юнака мама і наречена. Нарешті він з'явився на околиці зимівника з каменем, що виблискував на сонці рудувато-сірими цяцьками.

Через багато років на тому місці, де нащадок Петра знайшов камінь, відкрили великий кар'єр, а де були колись козацькі мазанки, виростало містечко рудокопів»[1].

Нарешті світло на особу засновника і навіть точну дату першої згадки про Петрове пролила стаття київського історика, к.е.н. Пивовара А. В., надрукована у квітні 2016 р. в першому випуску альманаху «ИНГУЛЬСЬКИЙ СТЕП» [2].

Для краєзнавців і любителів історії Петрового особливо цінною знахідкою є документ, віднайдений А. Пивоваром в Центральному державному історичному архіві м. Києва. Подаємо його з примітками автора статті:

«На картах як 1778, так і 1779 років, окрім прізвищ власників приватних слобод, згадуються і новозасновані державні слободи (зазначені переважно за іменами їхніх осадчих): Губівка, Осипова, Прожога (Бокова), Острижецька (Бобринець), Нагайцева (Кривий Ріг). Імена своїх першозасновників зберегли також осаджені в останні роки існування Запорозької Січі слободи Куцівка (полковник Інгульської паланки Панас Куций), Петрова (запорозький старшина Петро Старий)...*

* Серед небагатьох документів Коша Запорозької Січі, якими скріплювалися права на осадження нових слобід у межах Запорозьких Вольностей, у матеріалах Січового архіву зберігся ордер Петру Старому. Враховуючи унікальність документа, його повний зміст приведено у додатках до цієї примітки.

1772 году априля "28" дня.

/відбиток печатки/

Атаман кошовий Петр Калнишевский с
товариством

ЦДІАК України, ф. 229, оп. 1, спр. 288, арк. 14.

Примітка: на звороті ордера, який має сліди пізніших правок (можливо, на його заміну був виданий новий, з дещо уточненими повноваженнями у зв'язку з утворенням тут Комісарівської паланки), зазначено: "Быть же Вам и оселяемой Вами слободе единственно под ведением Коша В.З. до дальнейшего нашего рассмотрения".

Пізніше, з весни 1774 р., при слободі Петровій на основі арештованого млина жителя пікінерної слободи Верблюжки Савки Себера, збудованого при Інгульці у межах території Запоріжжя, кошовим атаманом Петром Калнишевським, було влаштовано греблю (див. ЦДІАК України, ф. 229, оп. 1, спр. 354). Деяких змін зазнала також конструкція млина, який після ліквідації Січі у відомостях арештованого майна кошового атамана значився "о трех колах, дву мукомольных, а третье толчее о 6 ступах" (див. Полонська-Василенко.Н. *Запоріжжя XVIII століття та його спадщина*. – Т. I. – Мюнхен, 1965. – С. 204).

Як і слободу, осаджену Петром Старим, млин і греблю Петра Калнишевського з часом також почали називати Петровими, але попри спільну назву, ці антропоніми є різними за походженням. При роздачі запорозьких земель колишній осадник слободи Петрової Петро Старий отримав власний земельний наділ при річці Зеленій, де ним була заселена також приватна слобода Надіївка (в тогочасному діловодстві – Надеждовка)*».

Стаття та поданий в ній документ підтверджують, що поселення засноване запорожцем на ім'я Петро і населене вихідцями з Запоріжжя, вільними козаками. Що ж стосується розбіжності в датах, то такі вже наші перекази і легенди – коли йдеться про старі часи, то майже всі вони починаються словами «Було це за часів батька Хмеля...» або, як вищенаведене, «Було це років триста тому...».

Вперше особу Петра Старого зустрічаємо в документі за номером 53 від 05.10.1756 р. в реєстрі зимівників та їхніх господарів Кальміуської паланки [3]:

«Понад речкою в Бердах Куреня Івонивського, бердянській отамань Петро Старий».

* В реєстрі чолобитних запорозьких козаків на ім'я Катерини II читаємо, що «Полковой асауль Петръ Ивановъ Старой, проживающий в сл. Петровой саксаганскаго уезда, атестат данъ в. 1776 году за подписью асаула Василия Пяшмича» просить «о производстве в военные чины российских строевых войск» (4). Вірогідно, якийсь чин він отримав, давало адже він давав право на дворянський титул і немалий земельний наділ, отримав яким його наділили на р. Зеленій.

Про особу запорожця Петра Старого і його слободу також знайдені матеріали у збірці документів видатного українського історика Дмитра Яворницького [4], в якому, зокрема, йдеться, що 15-го квітня 1774 р. більш ніж 15 пікінерів (колишніх слобідських козаків; пікінери – вид піхоти в XVI–XVIII ст., озброєної переважно 5–6-метровими піками) переїхали на проживання в сл. Петрову зі Спасової, а 17-го квітня того ж року є відомості про козаків, які населяли тодішню Петрову. Також згадується про «команду в военной исправности до 150 человек» запорозького полковника Кодацької паланки Григорія Поповича, яка стояла в Петровій, а в ній згаданий війський писар Афанасій Фридрих.

До уваги читачів – перелік запорожців, які проживали в сл. Петровій, згідно зі збірником Д. Яворницького:

Агроменко (?) Денис, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. полку, з містечка Власівки, яке покинув в 1754 р;

Баранник Григорій, пікінер роти 16-ї Верблюжської, вийшов з поселення Крюкова в 1754 р.;

Бесилинський Федір, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;

Білий Павло, пікінер роти 17-ї Спасівської, з сл. Тернівки вийшов в 1771 р.;

Великий Грицько, згаданий в листі до Катерини II за 1774 р., як житель Петрової, який йшов в Кобеляки і сплатив мито з возу риби в м. Царичанці;

Гуслистий Трохим, пікінер роти 17-ї Спасівської, з м. Орла вийшов в 1770 р.;

Даценко Артем, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. полку, з містечка Городища, яке покинув в 1754 р.;

Девляш Тимофій, запорожець;

Добренко Єфим, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. полку;

Задорожний Михайло, пікінер, переселений зі сл. Спасової, до того переселився з Підпольської України с. Торного в 1752 р.;

Задорожний Олексій, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. полку, виходець з поселення Омельничка, яке покинув в 1754 р.;

Зубенко Іван, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. полку, з містечка Власівки, яке покинув в 1754 р.;

Коваль Йосип, пікінер 14-ї роти Жовтівської, з Підпольської України с. Кам'янки вийшов в 1754 р.;

Коновал Дмитро, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. Полку;

Кравець Василь, житель Петрової на 1774 р.;

Крикненко Григорій, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з з Підпольської України вийшов у 1772 р.;

Кришня Павло, він же Орел, пікінер 14-ї роти Жовтівської, з Підпольської України с. Кам'янки вийшов в 1754 р.;

Лазоренко Кирило, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. полку;

Лемешенко Гнат, запорожець;

Лепетченко Данило, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. полку, переселенець з Підпольської України в 1772 р.;

Лепицький Федір, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. полку, переселився з Підпольської України в 1772 р.;

Лях Іван, запорожець;

Мирко Савка, пікінер роти 16-ї Верблюжської, вийшов з Гетьманщини в 1770 р.;

Моциєнко Олексій, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;

Охрименко Іван, пікінер;

Орел Кіндрат, пікінер 14-ї роти Жовтівської, зі с. Стецівки вийшов в 1758 р.;

Пиляй Степан, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. полку, переселився з Підпольської України в 1772 р.;

Пиляєв Яків, можливо, син Степана Пиляя, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. полку, переселився з Підпольської України в 1772 р.;

Полежай Яків, житель Петрової на 1774 р.;

Постельняк Михайло, пікінер роти 17-ї Спасівської, переселився з Підпольської України з м. Умані в 1765 р.;

Рубан Максим, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;

Садило Мартин, житель Петрової на 1774 р.;

Санілат Яків, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;

Седуненко Яско, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;

Скринников Яким, капрал, роти 16-ї Верблюжської, з сл. поручика Касинова, яку залишив в 1773 р.;

Сукур Іван, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;

Устименко Пилип, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;

Халемон Степан, пікінер роти 16-ї Верблюжської, вийшов з Запорожжя в 1770 р.;
Халимон Корній, пікінер роти 16-ї Верблюжської, вийшов з Запорожжя в 1770 р.;
Халимон Федір, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;
Чадай Влас, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з Запорожжя вийшов в 1770 р.;
Чадай Іван, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;
Черноков Степан, переселений зі сл. Спасової;
Чернявський Петро, згаданий в листі до Катерини II від 1774 р., як житель Петрової,
котрий сплатив мито з 4-х возів солі в м. Царичанці;
Шаваль Іван, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;
Шапошник Федір, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;
Швець Григорій, пікінер роти 16-ї Верблюжської, з шанця Крюківського вийшов в 1754 р.;
Шевченко Грицько, пікінер;
Шевченко Григорій, пікінер, батько Грицька;
Шпак Олексій, пікінер 3-ї Овсянської роти Єлисаветград. Полку;
Щербина Тимош (Тимофій), пікінер роти 20 Аджамської;
Яровий Михайло, переселений зі сл. Спасової.

Цікаво було би дізнатися, чи проживають нащадки колишніх славних запорожців, пікінерів (колишніх слобідських козаків) в Петровому донині.

Чимало документів згаданої вище збірки [4] свідчать, що запорозька старшина, зокрема, Григорій Попович і Афанасій Фридрих, зі своїми козаками боролися проти московської експансії на споконвічні землі Вольностей Запорозьких. Окрім вказаних людей, також переселяли з 5-ї роти Краснокам'янської до 30 родин і зі сл. Турченівки 24 родини, але останніх також і в запорозьку сл. Комісарівку.

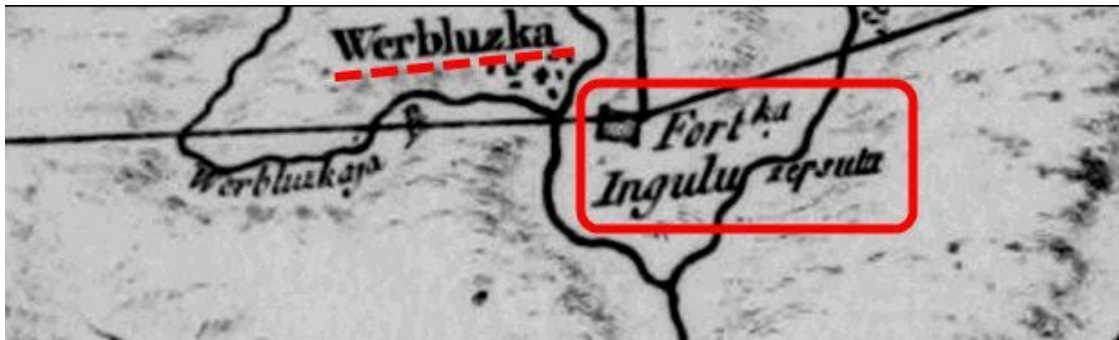
Про хутір з чотирма дворами запорозького кошового Калнишевського поблизу сл. Петрової йдеться в документі від 04.07.1775 р., який опублікувала історик Н. Полонська-Василенко [5], де, зокрема, згадується про млин, який будувався біля вказаного хутора на р. Інгулець, а також:

«При слободі Петрової в амбарі пшениці шість четвертей
Рогожок старих зшитих на четверти 50
В том же амбарі войскової пшениці три четверти с половиною...»

Отже, Петрове має зв'язок і спільну історію з визначною постаттю української історії – останнім кошовим отаманом Запорозької Січі у 1762 та 1765–1775 роках Петром Івановичем Калнишевським. Він народився у липні 1691 р. в с. Пустовійтівка (Лубенський полк) на Гетьманщині. Помер 31 жовтня 1803 р. в Соловецькому монастирі. Канонізований УПЦ КП у 2008 р. Вшановується як *Петро Багатостраждальний*.

Згадував про Петрове також академік Гільденштедт, який подорожував цими краями в 1774 році [6].

Але ще чекає на своїх дослідників-археологів місце, яке розташоване нижче Верблюжки через р. Інгулець. Воно позначене на картах сер. XVIII ст. італійця Річчі Заноні як Fortka Ingulu (Інгульська Фортеця). Але чи була вона чи то помилка пана Заноні, ще доведеться з'ясувати.

Karta granic Polski, Zaczawszy od Bałty aż do rzeki Sina-Woda, Zawierająca Słobody Kozaków Humańskich y Zaporohowskich, Stępy Tatarów Oczakowskich, Bessarabskich y Nogayskich, z Ich Ordami, tak ie w Roku M.DCC.LXVII. Han-Krymski Poosadzał. Znayduie się tu Ieszcze, dalsze Wyciągnienie Bógu y Dniestru; Dnieper Także od Porohow aż do Wpadnienia w Morze Czarne. (Карта кордонів Польщі, починаючи від Балти аж до ріки Синя Вода, слободи Уманських і Запорозьких козаків, степи татарів очаківських, бессарабських і ногайських з їхніми ордами, які в 1767 році заселив Хан Кримський, тут ще далі річища Буга і Дністра, Дніпро також від Порогів аж до впадання до Чорного моря). Фрагмент документа.

1. Шеремет М. Петрові скарби. / М. Шеремет. Я родом з Варварівки. В 2-х томах. – Том 1. – Дніпропетровськ, 2009. – С. 160–161.
2. Пивовар А.В. Поселення Правобережного Запорозжя в 2-й половині 18 ст./ЛНГУЛЬСЬКИЙ СТЕП. Альманах. Випуск I. – Київ, 2016. – С. 8–36.
3. Архів Коша Запорозького Том, с. .
4. Эварницкій Д.И. Источники для истории Запорожских козаковъ. Томъ II. Владимирь, 1908.
5. Полонська-Василенко Н.. Запоріжжя XVIII ст. та його спадщина – Т. 2 . – Мюнхен: «Дніпрова хвиля», 1967. – 247 с.
6. Записки Императорскаго Одесскаго Общества истории и древностей. Т. I. Карта I. Генеральная карта Новороссийской и Азовской губерний с показанием разделением оных на уезды и смежности к оным других губерней и протчих земель. Сочинена 1778 года сентября ... дня. Масштаб к карте: английской дюйм содержит 10 верст. Фотокопія аркушів карти: ЦДАК України, ф. 2194, оп. 1, спр. 415). Укладача карти не зазначено. Фрагмент документа.

Фрагмент «Карти представляющей Азовскую и Новороссийские губернии с показанием смежных к онным земель. Сочинена 1778 года месяца сентября». РГАДА

Досить цікавий для дослідників нашого краю фрагмент карти з РГАДА 1778-го року, де, крім іншого, відзначені слободи Куцая на р. Кам'янці (згодом Куцівка – Новгородка), Петрова на р. Ингулець і Комісарівка саме, як запорожські.